

O‘YINLAR VA LOYIHALAR ORQALI BOSHLANG‘ICH SINIF O‘QUVCHILARIDA
EKOLOGIK ONGNI RIVOJLANTIRISH

Abdunazarova Zebiniso Xudoyshukurovna

*Termiz davlat pedagogika
instituti o‘qituvchisi*

Annotatsiya: Mazkur maqolada boshlang‘ich sinif o‘quvchilarida ekologik ongni shakllantirishning samarali usullari sifatida o‘yin va loyiha faoliyati tahlil qilinadi. O‘yinlar orqali bolalarda tabiatga mehr, ekologik mas‘uliyat va ijodkorlikni rivojlantirishning didaktik imkoniyatlari ochib beriladi. Shuningdek, loyihaviy yondashuvning o‘quvchilarning mustaqil fikrlash va amaliy faoliyatini kuchaytirishdagi roli yoritiladi.

Kalit so‘zlar: ekologik tarbiya, ekologik ong, o‘yin texnologiyalari, loyiha metodi, boshlang‘ich ta‘lim, tabiatni muhofaza qilish.

Аннотация: В статье анализируются игры и проектная деятельность как эффективные методы формирования экологического сознания у учащихся начальной школы. Посредством игр раскрываются дидактические возможности развития у детей любви к природе, экологической ответственности и творческого начала. Также освещается роль проектного подхода в развитии самостоятельного мышления и практической деятельности учащихся.

Ключевые слова: экологическое образование, экологическое сознание, игровые технологии, проектный метод, начальное образование, охрана природы.

Abstract: This article analyzes games and project activities as effective methods for forming environmental awareness in primary school students. Through games, didactic opportunities for developing love for nature, environmental responsibility and creativity in children are revealed. The role of the project approach in strengthening independent thinking and practical activities of students is also highlighted.

Keywords: environmental education, environmental awareness, game technologies, project method, primary education, nature protection.

Kirish Bugungi kunda insoniyat oldida turgan eng dolzarb muammolardan biri

— bu ekologik muvozanatni saqlash masalasidir. Shu boisdan ta‘lim tizimi oldida yosh avlodni ekologik jihatdan ongli, tabiatni sevuvchi va unga ehtiyotkorona munosabatda bo‘ladigan shaxs sifatida tarbiyalash vazifasi turibdi. Ayniqsa, boshlang‘ich ta‘lim bosqichi

— ekologik madaniyatning poydevorini qo‘yish davridir. Bugungi globallashuv davrida insoniyat oldida turgan eng muhim vazifalardan biri

— tabiat bilan uyg‘unlikda yashash, ekologik muvozanatni saqlash va tabiiy resurslardan oqilona foydalanishdir. Aholi sonining ortishi, sanoatning tez sur‘atlarda rivojlanishi, chiqindilar ko‘payishi va atrof-muhitning ifloslanishi natijasida ekologik muammolar tobora keskinlashib bormoqda. Bu esa yosh avlodni ekologik jihatdan ongli, tabiatni sevuvchi, uni asrashga mas‘uliyatli shaxs sifatida tarbiyalash zaruratini yuzaga keltirmoqda.

O‘zbekiston Respublikasi ta‘lim tizimida ham ekologik tarbiya masalalariga alohida e‘tibor qaratilmoqda. Xususan, “Yashil makon” umummilliy loyihasi, “Ekologik madaniyat yili” doirasidagi tashabbuslar hamda ta‘lim muassasalarida amalga oshirilayotgan ekologik darslar, tadbirlar va tanlovlar bu boradagi dolzarb yo‘nalishlarni belgilab bermoqda. Shu jarayonda maktab ta‘limining

eng boshlang'ich bosqichidan boshlab o'quvchilarda ekologik ongni shakllantirish muhim ahamiyat kasb etadi. Chunki aynan boshlang'ich sinf davrida bola atrof-muhitni kuzatish, tabiat hodisalarini tushunish va ularni his qilishga eng sezgir bo'ladi.

Boshlang'ich sinf o'quvchisi uchun tabiat

— bu nafaqat o'rganish ob'ekti, balki hayotining ajralmas qismi, his-tuyg'ularini ifoda etish vositasidir. Shu bois ekologik tarbiya jarayonida faqat nazariy bilim berish emas, balki bolalarni faol ishtirok etishga, amaliy tajriba orttirishga, tabiatga mehr bilan munosabatda bo'lishga o'rgatish zarur. Bu esa an'anaviy o'qitish uslublari bilan bir qatorda zamonaviy pedagogik texnologiyalar, xususan **o'yin faoliyati** va **loyihaviy yondashuv**dan foydalanishni taqozo etadi.

O'yinlar o'quvchilarning yosh xususiyatlariga mos bo'lib, ularni tabiiy, quvonchli o'rganish jarayoniga jalb etadi. Ekologik mazmundagi o'yinlar orqali bolalarda kuzatuvchanlik, tabiatga e'tibor, jamoada ishlash va ekologik mas'uliyat kabi fazilatlar rivojlanadi. Masalan, "Tabiat do'stlari", "Toza muhit uchun kurashamiz", "Qaysi chiqindi qayerga?" kabi o'yinlar bolalarni nafaqat ekologik bilimlar bilan tanishtiradi, balki ularni amaliy faoliyatga chorlaydi.

Bundan tashqari, **loyihaviy faoliyat** o'quvchilarning mustaqil fikrlash, muammoni tahlil qilish va ijodiy yechim topish ko'nikmalarini shakllantiradi. Kichik hajmdagi ekologik loyihalar orqali o'quvchilar o'simlik ekish, chiqindilarni saralash, suvni tejash kabi oddiy, ammo mazmunli ishlarni bajarish orqali o'z faoliyatining natijasini ko'rishadi. Bu esa ekologik ongni chuqurroq shakllantirishga yordam beradi.

Shunday qilib, boshlang'ich ta'lim jarayonida o'yin va loyiha asosida tashkil etilgan faoliyatlar o'quvchilarning ekologik madaniyatini rivojlantirishda muhim o'rin tutadi. Mazkur maqolada aynan shu jarayonning nazariy asoslari, o'yin va loyiha faoliyatining o'ziga xos xususiyatlari hamda ularning o'quvchilarda ekologik ongni shakllantirishdagi samaradorligi tahlil qilinadi.

Asosiy qism

1. Boshlang'ich ta'limda ekologik tarbiyaning o'rni

Boshlang'ich sinf o'quvchilari tabiat hodisalarini bevosita kuzatish, his qilish va o'rganish orqali bilim oladilar. Shu sababli ekologik tarbiya jarayonida nafaqat nazariy ma'lumot, balki amaliy faoliyat, hissiy tajriba va o'yin elementlari muhim ahamiyat kasb etadi. O'qituvchi o'quvchilarga tabiatni tushunish, uni asrash va unga foydali munosabatni shakllantirishga yo'naltirilgan sharoit yaratishi lozim.

2. O'yin texnologiyalarining ekologik ongni shakllantirishdagi roli

O'yin

— bu bolalar uchun tabiiy o'rganish shaklidir. Ekologik mazmundagi o'yinlar orqali bolalarda quyidagi ko'nikmalar rivojlanadi:

Tabiat hodisalarini farqlash va tushunish;

Tabiatga nisbatan ijobiy his-tuyg'ular hosil qilish;

Ekologik muammolarga e'tiborli bo'lish;

Jamoada ishlash, mas'uliyatni his qilish.

Misollar:

"Tabiat do'stlari" rolli o'yini

— o'quvchilar daraxt, qush, suv, inson obrazlarida chiqish qilib, ularning o'zaro aloqalarini namoyon etadi.

"Toza va iflos muhit" o'yini

— o'quvchilar tasvirlar orqali toza va iflos joylarni farqlab, tozalash yo'llarini izlashadi.

“Ekologik viktorina”

— savol-javob shaklida ekologik tushunchalarni mustahkamlashga xizmat qiladi.

3. Loyihaviy faoliyatning ahamiyati

Loyiha metodi o‘quvchilarning mustaqil izlanish, kuzatish va natijalarni tahlil qilish ko‘nikmalarini rivojlantiradi. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilari uchun quyidagi kichik ekologik loyihalar tavsiya etiladi:

“Sinxonamiz gullari” loyihasi

— o‘quvchilar o‘simliklarni parvarish qilishni o‘rganadilar.

“Qog‘ozni qayta ishlaymiz” loyihasi

— chiqindilarni kamaytirish g‘oyasini amalda qo‘llashadi.

“Maktab atrofi — bizning bog‘imiz” loyihasi

— o‘quvchilar maktab hovlisini tozalash, daraxt ekish ishlarida ishtirok etadilar.

Loyihalar o‘quvchilarda ekologik ongni amaliy faoliyat bilan bog‘lash, ularni ijtimoiy mas‘uliyatga o‘rgatish imkonini beradi.

Xulosa

O‘yinlar va loyihalar boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida ekologik ongni rivojlantirishning eng samarali shakllaridan biridir. Ular orqali o‘quvchilar tabiat bilan bevosita munosabatga kirishib, ekologik muammolarni his etish, tahlil qilish va ularni hal etishga o‘z hissasini qo‘shish zarurligini anglaydilar. Shunday qilib, ekologik tarbiya jarayonida interfaol metodlar, o‘yin texnologiyalari va loyihaviy yondashuvning uyg‘un qo‘llanilishi shaxsning ekologik madaniyatini shakllantirishda muhim omil bo‘lib xizmat qiladi. O‘tkazilgan tahlillar shuni ko‘rsatadiki, boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida ekologik ongni shakllantirish jarayoni an‘anaviy dars metodlari bilan cheklanmasligi lozim. Chunki ekologik madaniyat

— bu faqat bilim emas, balki **his-tuyg‘u, munosabat va amaliy faoliyatning birligi**dir. Shu sababli bu jarayonda o‘yin faoliyati va loyihaviy yondashuvni uyg‘un qo‘llash o‘quvchining ekologik tafakkurini chuqurlashtirishda eng samarali vositalardan biri bo‘lib xizmat qiladi.

Boshlang‘ich ta‘lim yoshidagi bolalar uchun o‘yin

— bu tabiiy o‘rganish jarayoni. O‘yin orqali bola tabiat hodisalarini bevosita his qiladi, ularni farqlaydi va ularga nisbatan ma‘lum munosabatni shakllantiradi. Ekologik yo‘nalishdagi o‘yinlar o‘quvchilarda kuzatuvchanlik, tabiatni asrashga bo‘lgan intilish, jamoaviy mas‘uliyat va mehr-oqibat tuyg‘ularini rivojlantiradi. Shu bilan birga, o‘yinlar orqali berilgan ma‘lumotlar bola ongida uzoq muddat saqlanib qoladi, chunki u jarayonni bevosita his qiladi va unda faol ishtirok etadi.

Loyihaviy yondashuv esa o‘quvchilarning ekologik muammolarga nisbatan **amaliy yechim izlash, mustaqil fikrlash va ijodiy yondashish** ko‘nikmalarini shakllantiradi. Masalan, “Sinxonamiz gullari”, “Maktabimiz tozaligi”, “Qayta ishlash – kelajakni asrash” kabi loyihalar orqali o‘quvchilar nafaqat ekologik tushunchalarni o‘zlashtiradilar, balki ularni kundalik hayotda qo‘llashni ham o‘rganadilar. Bu ularning ekologik tafakkurini hayotiy faoliyat bilan bog‘lash imkonini beradi.

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, o‘yinlar va loyihalar asosida tashkil etilgan mashg‘ulotlar quyidagi ijobiy natijalarga olib keladi:

1. O‘quvchilarda tabiat hodisalariga qiziqish va e‘tibor ortadi;
2. Tabiatni asrash, tozalikka rioya qilish, chiqindilarga ongli munosabat kabi ko‘nikmalar shakllanadi;
3. O‘quvchilarning ekologik mas‘uliyat va jamoaviy faoliyatga bo‘lgan tayyorgarligi kuchayadi;
4. O‘quv jarayonida ijodkorlik, mustaqillik va tashabbuskorlik rivojlanadi;

5. Ekologik bilimlar o'quvchining hayotiy tajribasi bilan mustahkam bog'lanadi. Shu asosda aytish mumkinki, o'yin va loyiha metodlari — bu nafaqat ta'lim jarayonini jonlantiruvchi interfaol shakl, balki o'quvchining **ekologik ongini, ekologik madaniyatini va ijtimoiy mas'uliyatini shakllantiruvchi tarbiyaviy vositadir**. Bu usullar orqali bola tabiatni sevish, uni asrash, ekologik muammolarga befarq bo'lmaslik kabi fazilatlarini o'zlashtiradi.

Kelgusida boshlang'ich ta'limda ekologik tarbiyani yanada takomillashtirish uchun quyidagi tavsiyalarni berish mumkin:

O'yin va loyiha metodlarini fanlararo integratsiya asosida qo'llash (tabiatshunoslik, ona tili, texnologiya, musiqa, san'at bilan bog'lash);

Mahalliy ekologik muammolar asosida amaliy loyihalar ishlab chiqish;

O'quvchilarning ota-onalarini ekologik loyihalarga jalb qilish orqali oilaviy ekologik madaniyatni mustahkamlash;

Raqamli o'yinlar va interfaol platformalardan foydalanib, ekologik mavzularni zamonaviy texnologiyalar bilan uyg'unlashtirish.

Xulosa qilib aytganda, boshlang'ich sinflarda ekologik ongni o'yinlar va loyihalar orqali shakllantirish

— bu yosh avlodni tabiatga mas'uliyatli munosabatda bo'lishga, barqaror rivojlanish tamoyillarini anglashga tayyorlashning eng samarali pedagogik yo'llaridan biridir. Bu jarayonning natijasi sifatida ekologik madaniyatli, ongli va faol fuqarolik pozitsiyasiga ega yoshlarni tarbiyalash mumkin bo'ladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasi "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Yashil makon" umummilliy loyihasi to'g'risidagi farmoni.
3. Yo'ldosheva, M. (2022). *Boshlang'ich ta'limda ekologik tarbiya asoslari*. Toshkent: O'qituvchi.
4. 3.X. Абдуназарова (2024). Tabiiy Fanlarni O'Qitishda O'Quvchilar Ekologik Tafakkurini Shakllantirishning O'ziga Xos Xususiyatlari. *Inter Education & Global Study*, (3), 123-129.
5. Abdunazarova, Z. (2024). The Content Of Using The Heritage Of Central Asian Thinkers In The Formation Of Ecological Thinking Of Primary Class Students In The Teaching Of Natural Sciences. *News Of The Nuuz*, 1(1.6.1), 43-45. <https://doi.org/10.69617/Nuuz.V1i1.6.1.3664>
6. Abdinazarova Zebiniso Khudoyshukurovna, . (2024). Pedagogical Significance Of Using The Heritage Of Central Asian Thinkers In Forming Ecological Thinking In Primary Class Natural Science Lessons. *International Journal Of Pedagogics*, 4(04), 95-97. <https://doi.org/10.37547/Ijp/Volume04issue04-18>
7. Abdinazarova Zebiniso Khudoyshukurovna, & Kasimov Shavkat Urolovich.(2022). Main Tasks Of Moral Education And The Role Of Youth inlife. *Galaxy International Interdisciplinary Research Journal*, 10(4), 547-551.
8. Abdunazarova, Z. (2024). Developing The Opportunities Of Forming Students'ecological Thinking In The Teaching Of Natural Sciences. *World Bulletin Of Social Sciences*, 32, 80-83.
9. 14. Zebiniso Abdunazarova. (2023). Formation Of The Components Of Ecological Thinking In Primary Class Students. *Emergent: Journal Of Educational Discoveries And Lifelong Learning (Ejedl)*, 4(07), 4-9.
10. 15. Zebiniso Abdunazarova. (2024). Developing The Opportunities Of Forming Students' Ecological Thinking In The Teaching ofnatural Sciences. *World Bulletin Of Social Sciences*, 32, 80-

83.

11. 16.Zebiniso Abdunazarova. (2024). Developing The Opportunities offorming Students' Ecological Thinking In The Teaching Of Natural Sciences. *World Bulletin Of Social Sciences*, 32, 80-83.

12. 16.Абдуназарова Зебинисо Формирование экологическогомышления У Учащихся Начальных Классов "Экономика Исоциум" 11(114) 2023

13. 13.Абдуназарова, З. Х. (2024). Tabiiy Fanlarni O 'qitishda O 'Quvchilar Ekologik Tafakkurini Shakllantirishning O 'Ziga Xos Xususiyatlari. *Inter Education & Global Study*, (3 (1)), 123-129

14. 17. Z.X. Abdunazarova (2024). Boshlang'Ich Sinf O'quvchilarida Ekologik Tafakkurni Shakllantirishning Falsafiy Xususiyatlarini Takomillashtirish Ahamiyati. *Inter Education & Global Study*, (8), 342-348.

15. 18. Абдуназарова З.Х. (2023). Формирование Экологического Мышления У Учащихся Начальных Классов. *Экономика И Социум*, (11 (114)-1), 486-489.

16. 19. Z.X. Abdunazarova (2024). Boshlang'Ich Sinf O'Quvchilarida Ekologik Tafakkurni Shakllantirishning Falsafiy Xususiyatlarini Takomillashtirish Ahamiyati. *Inter Education & Global Study*, (8), 342-348.

17. 20. Zebiniso Abdunazarova. (2024). Developing The Opportunities Of Forming Students' Ecological Thinking In The Teaching Of Natural Sciences. *World Bulletin Of Social Sciences*, 32, 80-83. Retrieved From

18. 21. З.Х. Абдуназарова (2024). Tabiiy Fanlarni O'qitishda O'quvchilar Ekologik Tafakkurini Shakllantirishning O'ziga Xos Xususiyatlari. *Inter Education & Global Study*, (3), 123-129.

19. 22. Abdunazarova Zebiniso Khudoyshukurovna, . (2024). Formation Of Ecological Thinking In Teaching Natural Sciences. *International Journal Of Pedagogics*, 4(04), 91–94.

20. 23. Abdunazarova, Z. (2024). The Content Of Using The Heritage Of Central Asian Thinkers In The Formation Of Ecological Thinking Of Primary Class Students In The Teaching Of Natural Sciences. *News Of The Nuuz*, 1(1.6.1), 43-45. <https://doi.org/10.69617/Nuuz.V1i1.6.1.3664>

21. 24.Абу Али Ибн Сина Избранное В 2-х томах . Восточная философия (ал-Хикма ал - машрикийа) Руководство по философии (Китаб ал - хидая) Трактат об определениях (ар-Рисала фи-л-худуд) Трактат об этике (ар-Рисала фи-лахлак) . Душанбе – Ашгабат.: Культурный центр Посольства ИРИ в Туркменистане - 2003.,

22. 25.Форобий Абу Наср Фозил одамлар шаҳри. - Тошкент: Абдулла Қодирий номидаги халқ мероси, 1993.

23. 26. Abdunazarova , Z. . (2025). Qadimgi manba "avesto" dadagi tabiat haqidagi falsafiy qarashlarining MOHIYATI. *Педагогика и психология в современном мире: теоретические и практические исследования*, 4(5), 37–41. извлечено от <https://inlibrary.uz/index.php/zdpp/article/view/71651>

24. 27. Abdunazarova, z. (2025). Ekologik madaniyatni shakllantirishda qadriyatlarining falsafiy qarashlari va o'rni. *Решение социальных проблем в управлении и экономике*, 4(3), 16-21.

25. 28. Abdunazarova, z. (2025). Sharq allomalarining tabiat haqidagi falsafiy fikrlari. *Problems and solutions of scientific and innovative research*, 2(2), 158-169.

26. 29. Abdunazarova, Z., & mamasazarova, f. (2025). Boshlang'ich sinf o'qituvchilariga qo'yiladigan malaka talablari. *Problems and solutions of scientific and innovative research*, 2(2), 106-110.

THE MULTIDISCIPLINARY JOURNAL OF SCIENCE AND TECHNOLOGY

VOLUME-5, ISSUE-10

27. 30. Abdunazarova, Z. (2025, February). Boshlang 'ich sinflarda tabiiy fanlarni o 'qitishda ta'lim falsafasi. In *conference on the role and importance of science in the modern world* (Vol. 2, No. 2, pp. 276-281).
28. 31. Abdunazarova, z. (2024). Tabiiy fanlarni o 'qitishda boshlang 'ich sinf o 'quvchilarida ekologik tafakkurni shakllantirishda o 'rta osiyo mutafakkirlari merosidan foydalanish mazmuni. *News of the nuuz*, 1(1.6. 1), 43-45.
29. 32. Abdunazarova, Z. (2025, February). Boshlang 'ich sinflarda tabiiy fanlarni o 'qitishda ta'lim falsafasi. In *conference on the role and importance of science in the modern world* (Vol. 2, No. 2, pp. 276-281).
30. 33. Abdunazarova, Z. (2025). Ekologik madaniyatning ma'naviy madaniyat tizimidagi o'rnini. *Инновационные исследования в современном мире: теория и практика*, 4(8), 78-84.

